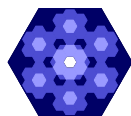
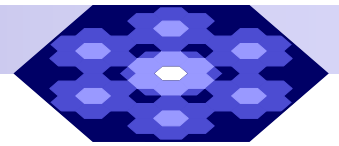

Struktury obyvatelstva

CENARS

Centre for Analysis of Regional Systems
cenars.upol.cz

Znaky pro studium struktur obyvatelstva

■ *biologické znaky*

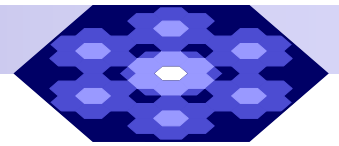
- *struktura obyvatelstva podle pohlaví, věku, zdravotního stavu, rasová struktura apod.*

■ *kulturní znaky*

- *struktura obyvatelstva podle etnické příbuznosti, vzdělání, národnosti, jazyka, religiozity apod.*

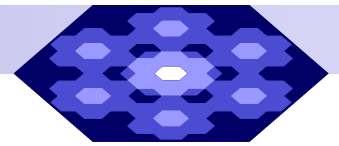
■ *ekonomické znaky*

- *struktura obyvatelstva podle ekonomické aktivity, zaměstnání, **sociální struktura**, struktura podle příslušnosti k hospodářským odvětvím*

Pohlavní struktura obyvatelstva

- ***pohlaví (sex)*** – biologické, resp. fyzické rozdíly lidského těla, je bipolární: muž vs. žena
- ***gender*** – psychologické, sociální a kulturní rozdíly mezi osobami; queer teorie: kritika bipolárního rozdělení
- ***sexuální orientace...***
- *co nebinární osoby neboli rodový (genderový) nesoulad?*
- *mnoho kategorií transsexuality*
 - ☐ *arodové osoby*
 - ☐ *polyrodové osoby*
 - ☐ *rodově fluidní osoby*

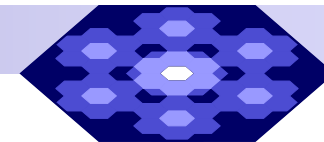
Pohlavní struktura obyvatelstva

- ***koeficient feminity*** – *podíl žen na celkovém počtu obyvatel*
- ***koeficient maskulinity*** – *podíl mužů na celkovém počtu obyvatel*
- ***index feminity (I_f)***
 - *počítá se v případě, že ženy převažují nad muži*
- ***index maskulinity (I_m)***
 - *počítá se v případě, že muži převažují nad ženami*

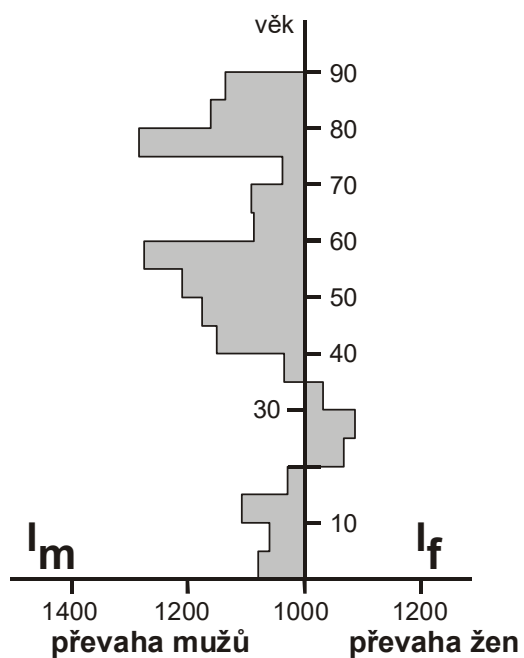
$$I_f = \frac{F}{M} * 1000$$

$$I_m = \frac{M}{F} * 1000$$

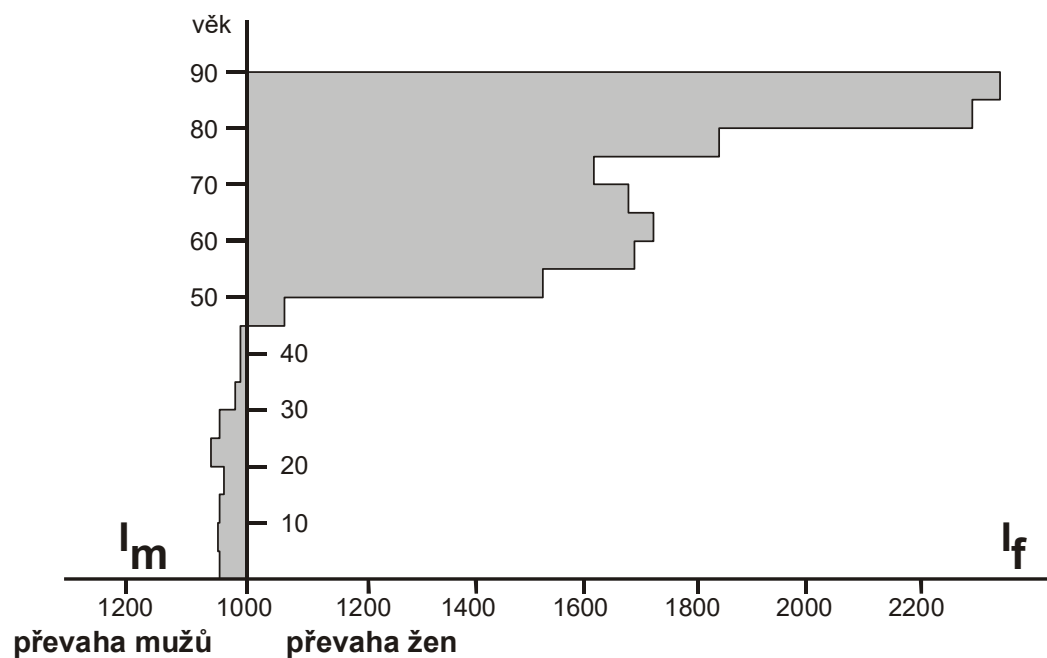
Pohlavní struktura vybraných populací

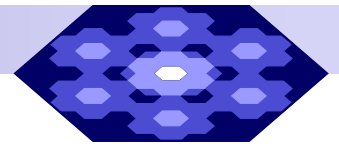

Irán (1976)

NDR (1977)

Státy podle pohlavní struktury

- *státy s převahou žen*
 - *země Evropy, Severní Ameriky a bývalého Sovětského svazu*
- *státy s převahou mužů*
 - *hlavně rozvojové země (přední Indie, ~~zadní Indie~~, Afrika), ale i Austrálie*
- *faktory:*
 - *rozdílný počet rodičích se chlapců a dívek*
 - *rozdílná střední délka života mužů a žen*
 - *vnější (mezinárodní) migrace*

Rasová struktura obyvatelstva

■ **velká europoidní rasa (42 %)**

- **severní větev**
- **přechodné typy**
- **jižní větev**

■ **velká mongoloidní rasa (20 %)**

- **asijská větev:** severní Mongoloidi, východní Mongoloidi, Eskymáci a Paleoasiaté
- **americká větev:** Indiáni

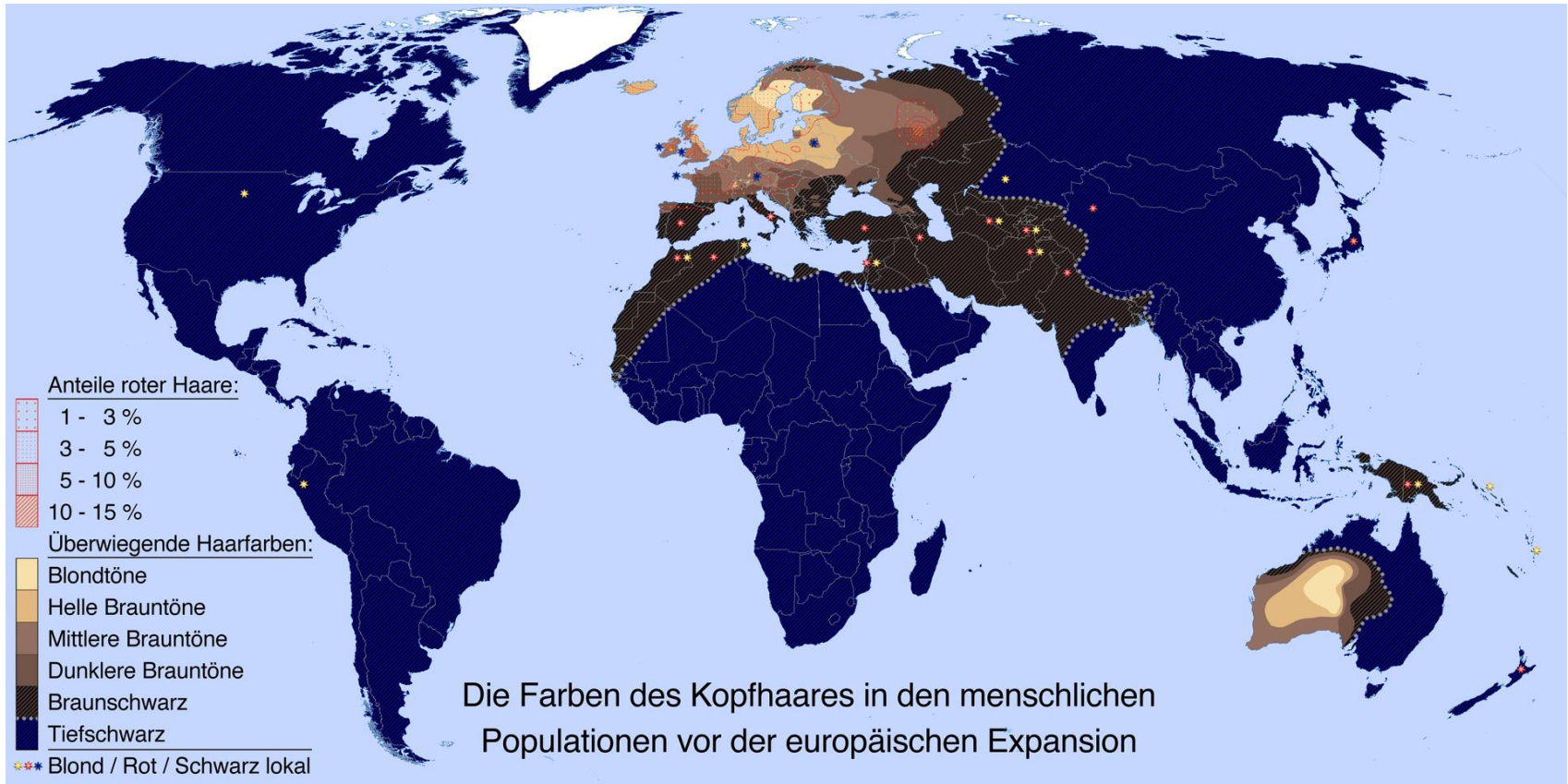

■ **velká negroidní (ekvatoriální) rasa (8 %)**

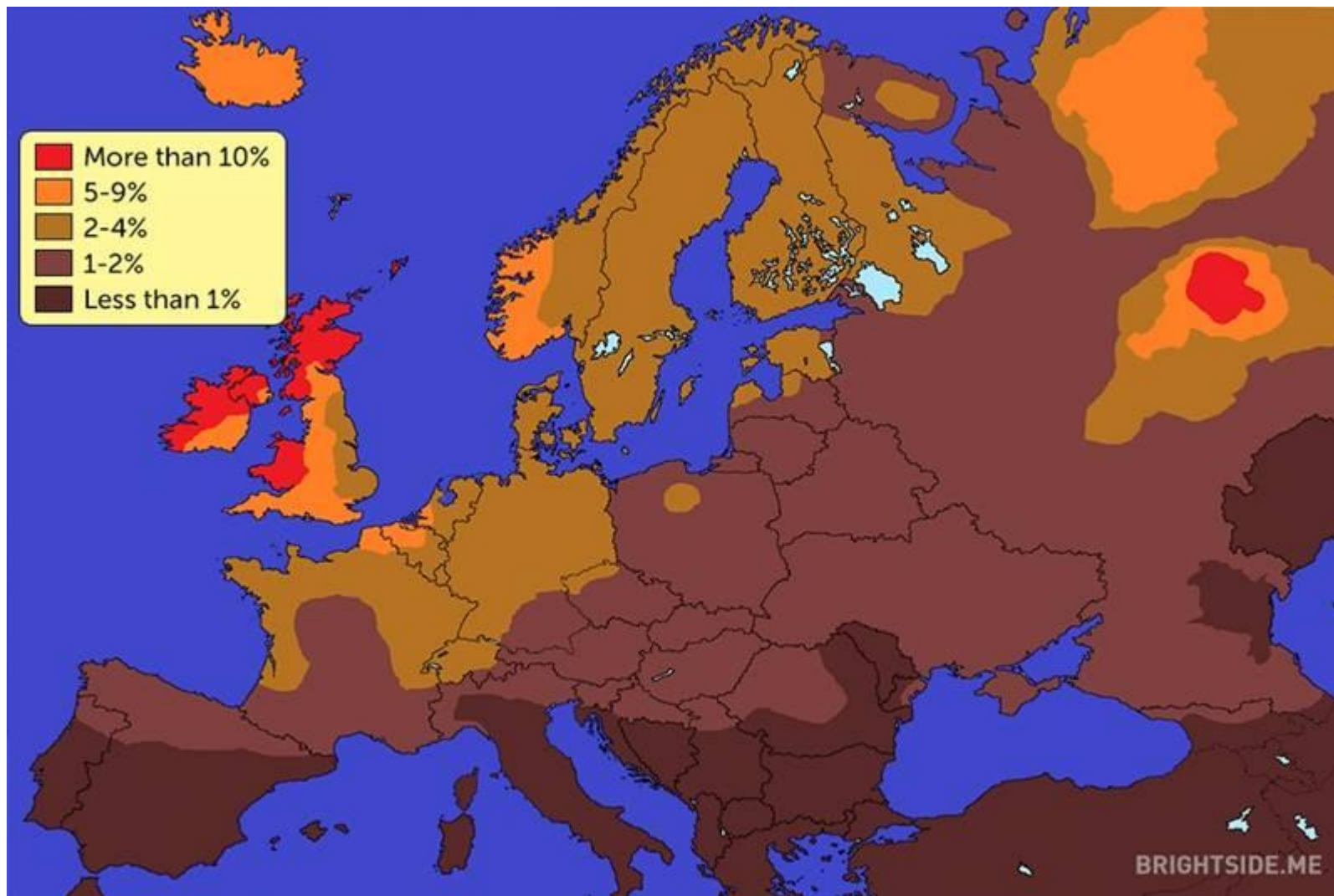
- **africká negroidní větev:** černoši, Pygmejové, Bušmeni a Hotentoti
- **oceánská (australoidní) větev:** Veddoidi, Australané, Melanézané a Papuánci

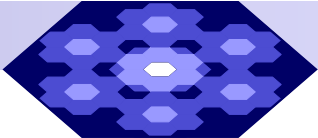

Barva vlasů původní populace

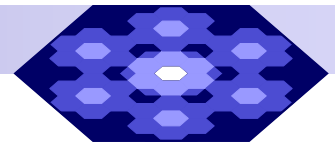
Zrzaví

Rasová struktura obyvatelstva (smíšené a přechodné formy)

- ***mezi europoidní a negroidní rasou (9 %)***
 - *jihoidický typ; mulati*
- ***mezi europoidní a mongoloidní rasou (4 %)***
 - *američtí mestici; středoasijské, jihosibiřské a uralské typy*
- ***mezi mongoloidní a australoidní rasou (17 %)***
 - *jižní mongoloidi; japonský typ*
- ***ostatní smíšené typy (0,25 %)***
 - *Malgaši, Polynézané a Mikronézané, Havajci*

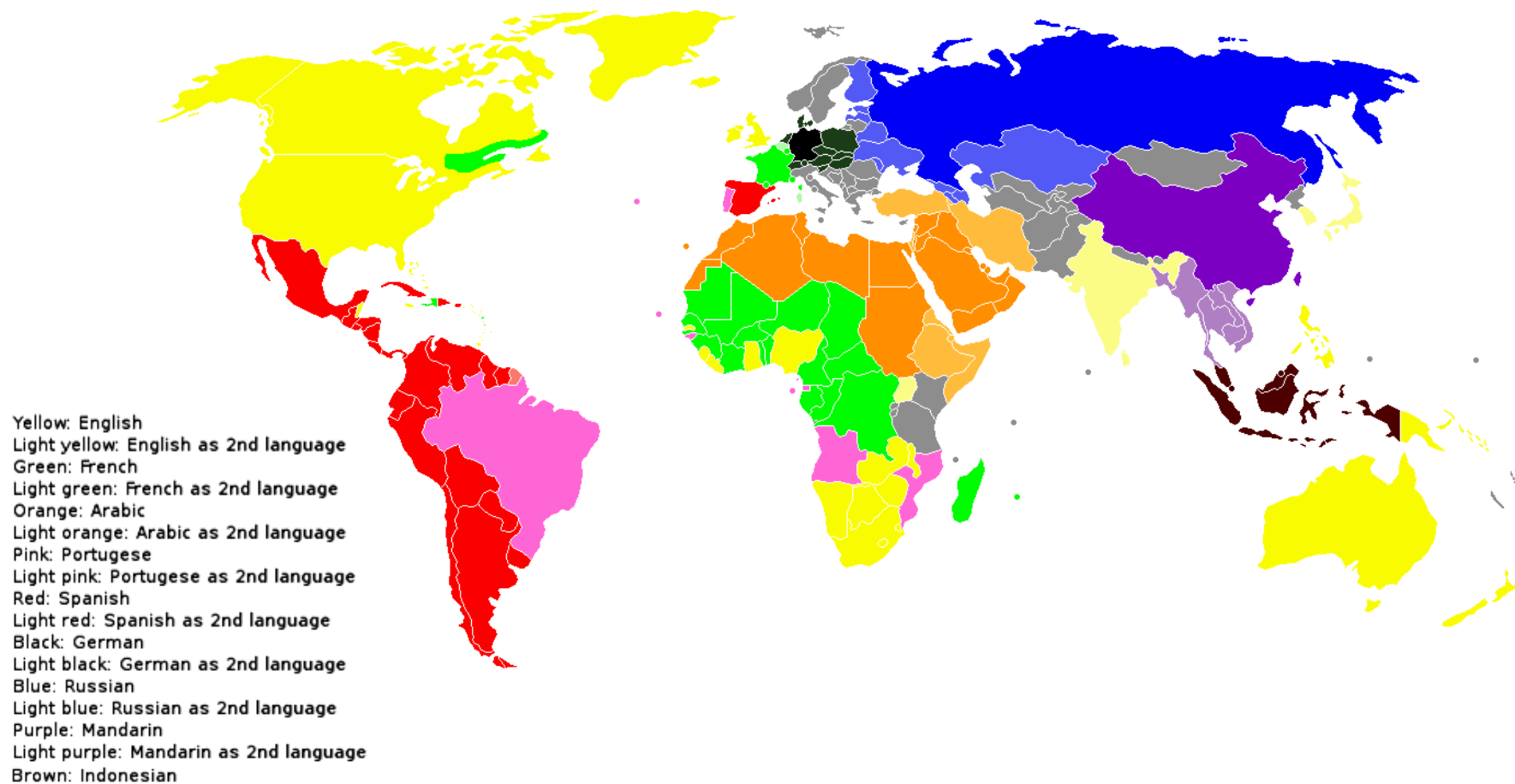

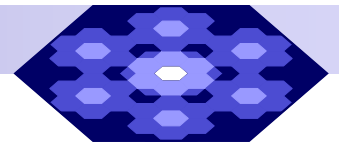
Jazyková a národnostní struktura obyvatelstva

■ *nejpočetnější jazyky světa*

- 1. čínština (900 mil. osob; tj. 13 % světové populace)*
- 2. angličtina (prostorově nejrozšířenější; nejčastěji používaný jako druhý jazyk, hlavně v bývalých britských koloniích)*
- 3. španělština (hlavně Latinská Amerika)*
- 4. arabština (jihozápadní Asie, severní a střední Afrika)*
- 5. hindština (Indie)*
- 6. portugalština (hlavně Brazílie)*
- 7. bengálština (Bangladéš)*
- 8. ruština*
- 9. japonština*
- 10. němčina*
- 11. francouzština*

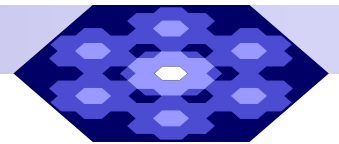
Nejpočetnější jazyky světa

Národy a jazyky světa

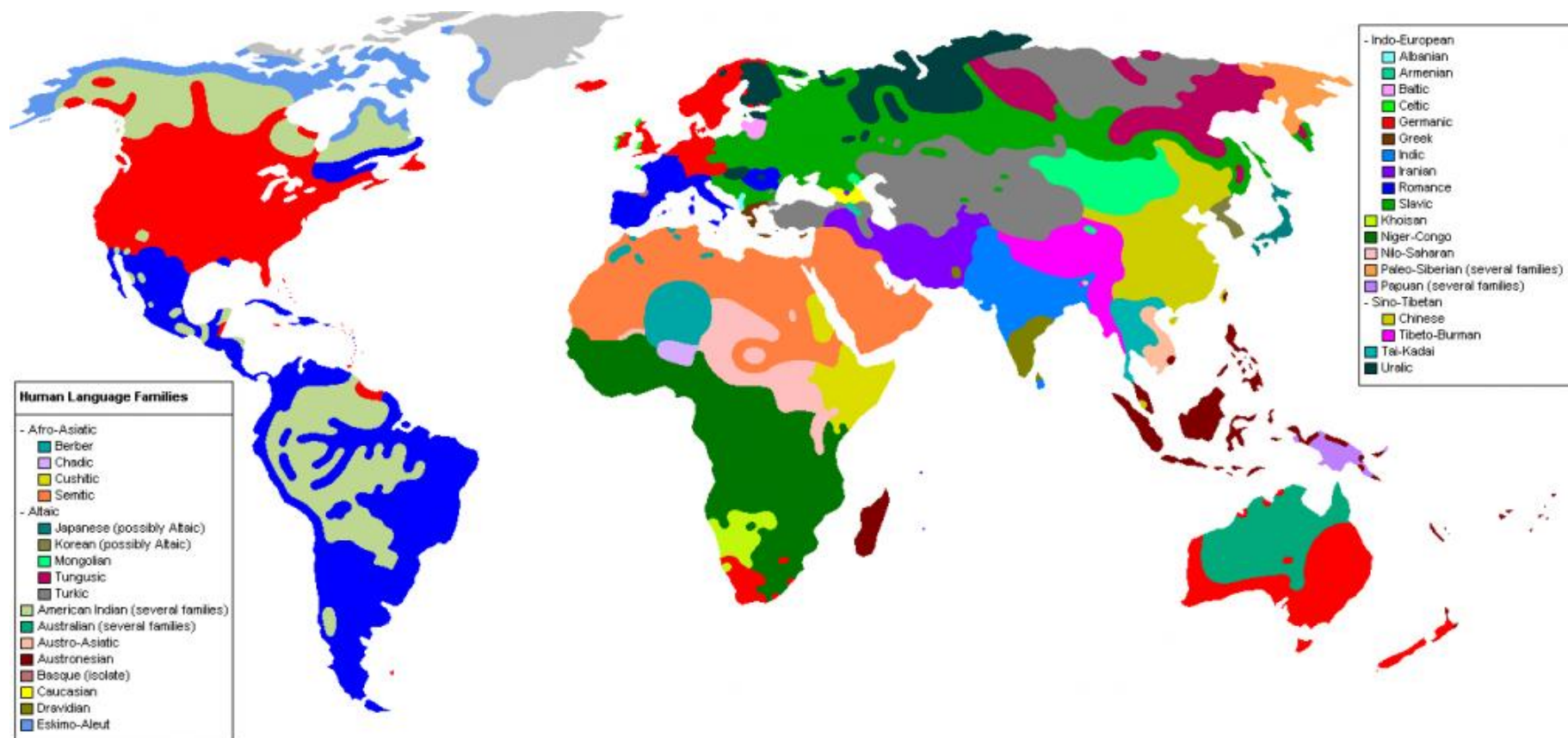
- *na Zemi žije přibližně 2 000 národů*
- *200 národů má více než milion obyvatel (tvoří cca 95 % celkového počtu obyvatel Země)*
- *na Zemi existuje přibližně 20 jazykových rodin, ale téměř 3/4 lidí používá jazyky čtyř nejvýznamnějších*
 - *indoevropská jazyková rodina*
 - *sinotibetská jazyková rodina*
 - *africká jazyková rodina*
 - *semitohamitská jazyková rodina*

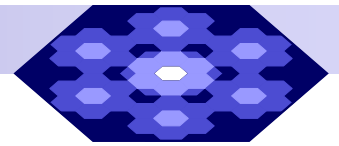

Jazykové rodiny světa

- ***indoevropská jazyková rodina*** (2,4 mld. osob)
 - *hlavní skupiny: slovanská, baltská, germánská, románská, keltská, helénská, indo-íránská*
- ***sinotibetská jazyková rodina*** (1,5 mld. osob)
 - *hlavní skupiny: čínská, tibetsko-barmská*
- ***africká jazyková rodina*** (750 mil. osob)
 - *značně složitá a diverzifikovaná struktura jazyků*
- ***semitohamitská jazyková rodina*** (450 mil.osob)
 - *nejpočetnější skupina: semitská*

Jazykové rodiny a skupiny světa

Evropa (indoevropská jazyková rodina)

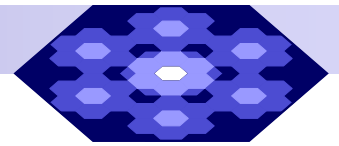
■ ***slovanská skupina (280 mil. osob)***

- *východoslovanská podskupina (Rusové, Ukrajinci, Bělorusové)*
- *západoslovanská podskupina (Poláci, Češi, Slováci)*
- *jihoslovanská podskupina (Bulhaři, Srbi, Chorváti, Slovinci, Makedonci, Bosňané, Černohorci)*

■ ***baltská skupina (Litevci, Lotyšši)***

■ ***germánská skupina (420 mil. osob)***

- *západogermánská podskupina (Angličané-angličtina, Němci-němčina, Holanďané, Lucemburčané)*
- *severogermánská podskupina (Dánové, Švédové, Norové)*

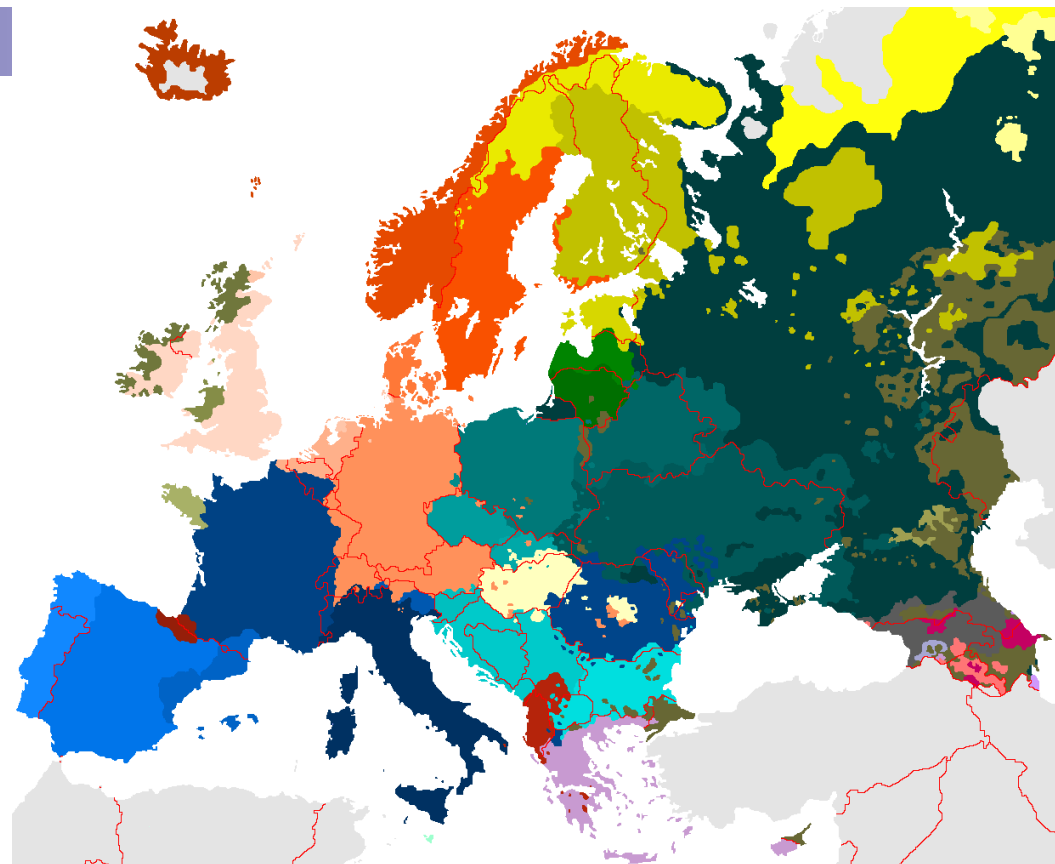
Evropa (indoevropská jazyková rodina)

- ***románská skupina*** (550 mil. osob)
 - *západorománská podskupina (Španělé-španělština, Portugalci-portugalština, Francouzi-francouzština)*
 - *východorománská podskupina (Italové, Rumuni, Moldavané)*
- ***keltská skupina*** (Irové, Skoti, Velšané, Bretonci)
- ***helénská skupina*** (Řekové)

Evropa (uralská jazyková rodina)

- ***ugrofinská skupina*** (Maďaři, Finové, Estonci, Laponci)

Jazyky v Evropě

Indo-European

Germanic

Northern

- Icelandic
- Faroese
- Norwegian
- Swedish
- Danish

Western

- German
- Dutch
- Frisian
- English

Romanic

Western

- French and Wallon
- Romansh
- Catalan and Franco-Provençal
- Castilian, Astur-Leonese and Aragonese
- Portuguese and Galician

Eastern

- Italian, Sardinian and Monégasque
- Romanian, Moldovan and Aromanian

Slavic

Eastern

- Russian
- Ukrainian
- Belarusian

Western

- Polish, Kashubian and Masurian
- Sorbian
- Czech
- Slovak

Southern

- Slovenian
- Serbo-Croatian
- Bulgarian and Macedonian

Celtic

- Irish and Scottish
- Welsh
- Manx
- Breton

Baltic

- Lithuanian
- Latvian and Latgalian

Iranian

- Persian, Ossetic, Kurdish, Tat

Other Indo-European

- Greek
- Albanian
- Armenian

Semitic

- Maltese

- Basque

Caucasian

- Georgian, Avar, Abkhaz, Ingush, Chechen, etc.

Uralic

Finnic-Permian

- Finish, Karelian, Veps, Mordvinic and Mari
- Lapp
- Estonian

Ugric

- Khanty and Mansi
- Hungarian

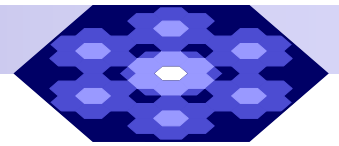
Altaic

Turkic

- Turkish, Gagauz, Azerbaijani, Tatar, Bashkir, Nogai, Turkmen, etc.

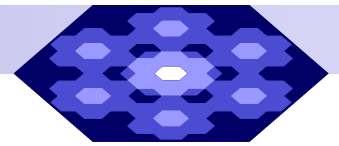
Mongolic

- Kalmyk

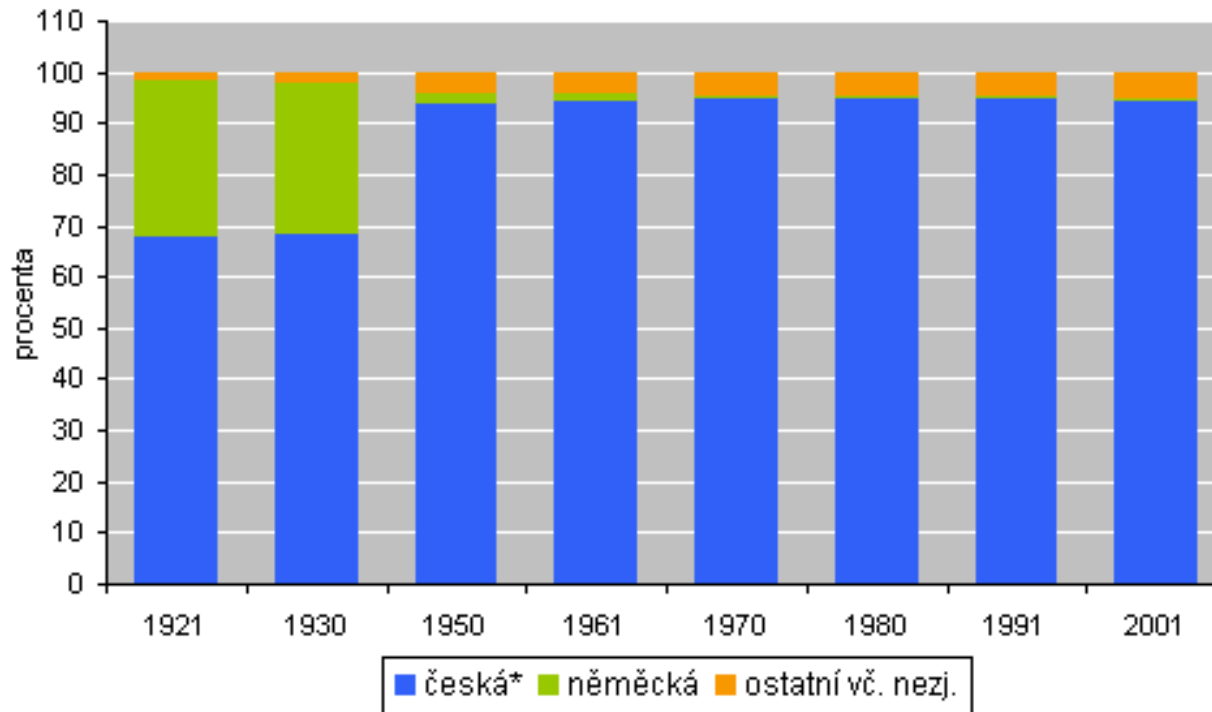

Národnostní struktura obyvatelstva

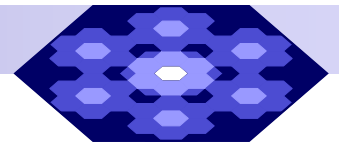
- *co je to národnost?*
- *jednoznačné definování pojmu národnost je složité...*
- *třídimenzionální pojem zahrnující aspekty **kulturní, politické a psychologické***
 - *kulturní identifikací je nejčastěji společný jazyk (hlavně v Evropě a ve větší části Asie), společné náboženství (Blízký východ) nebo společná dějinná zkušenost (hlavně Amerika a částečně i Afrika)*
 - *politická existence národa je dána buď vlastním státem nebo federativním či autonomním statusem v rámci vícenárodnostního státu*
 - *psychologický rozměr spočívá v subjektivním vědomí jednotlivců o jejich příslušnosti k danému národu*

Vývoj národnostní struktura obyvatelstva ČR

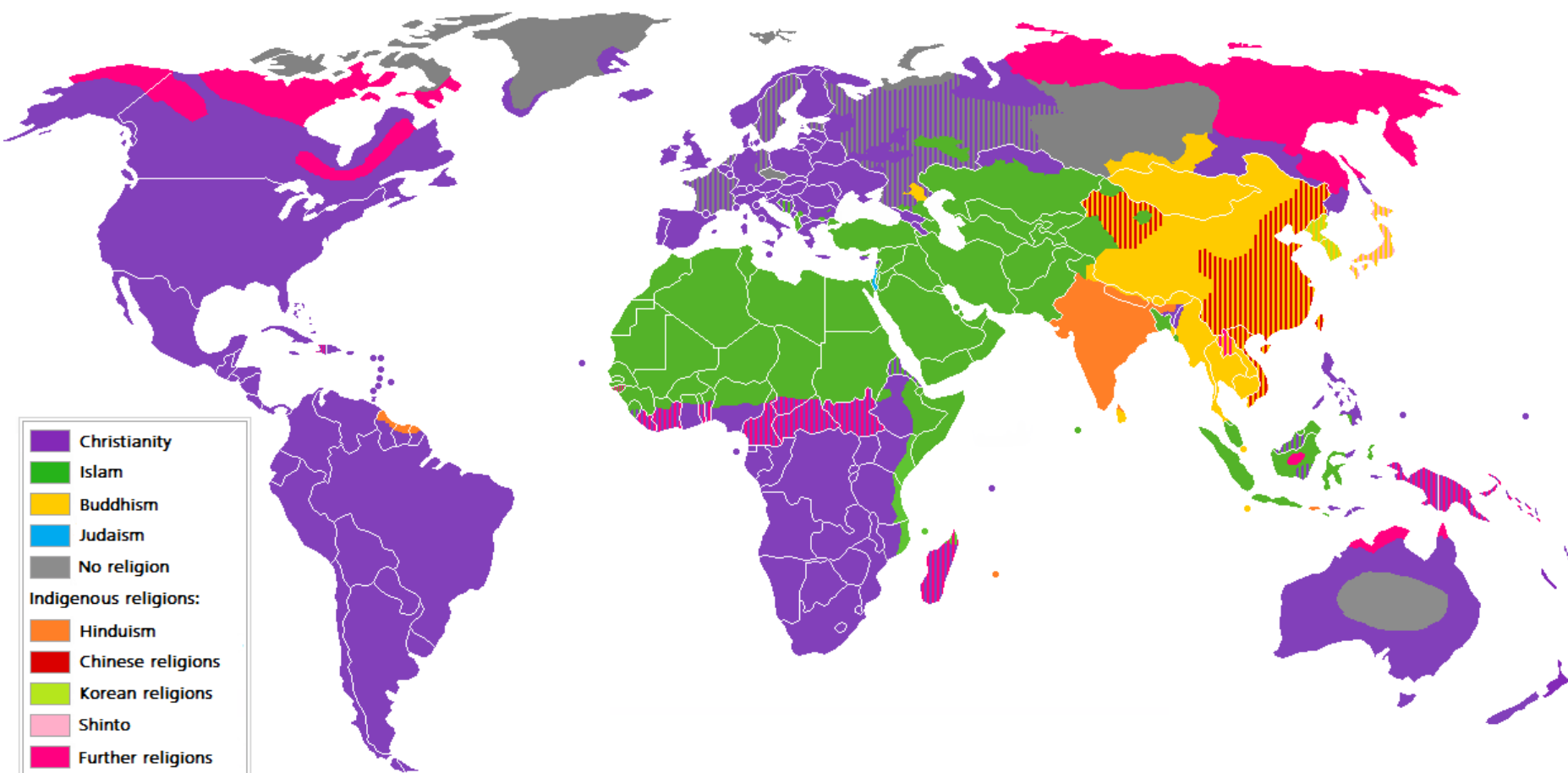
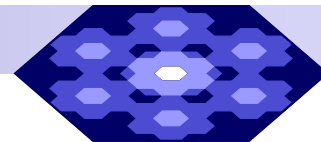
- *v roce 2024 žije v České republice již cca 10 % cizinců (6 % jsou Ukrajinci, viz přednáška o migracích), další vývoj ale nelze vzhledem k aktuální situaci předvídat*

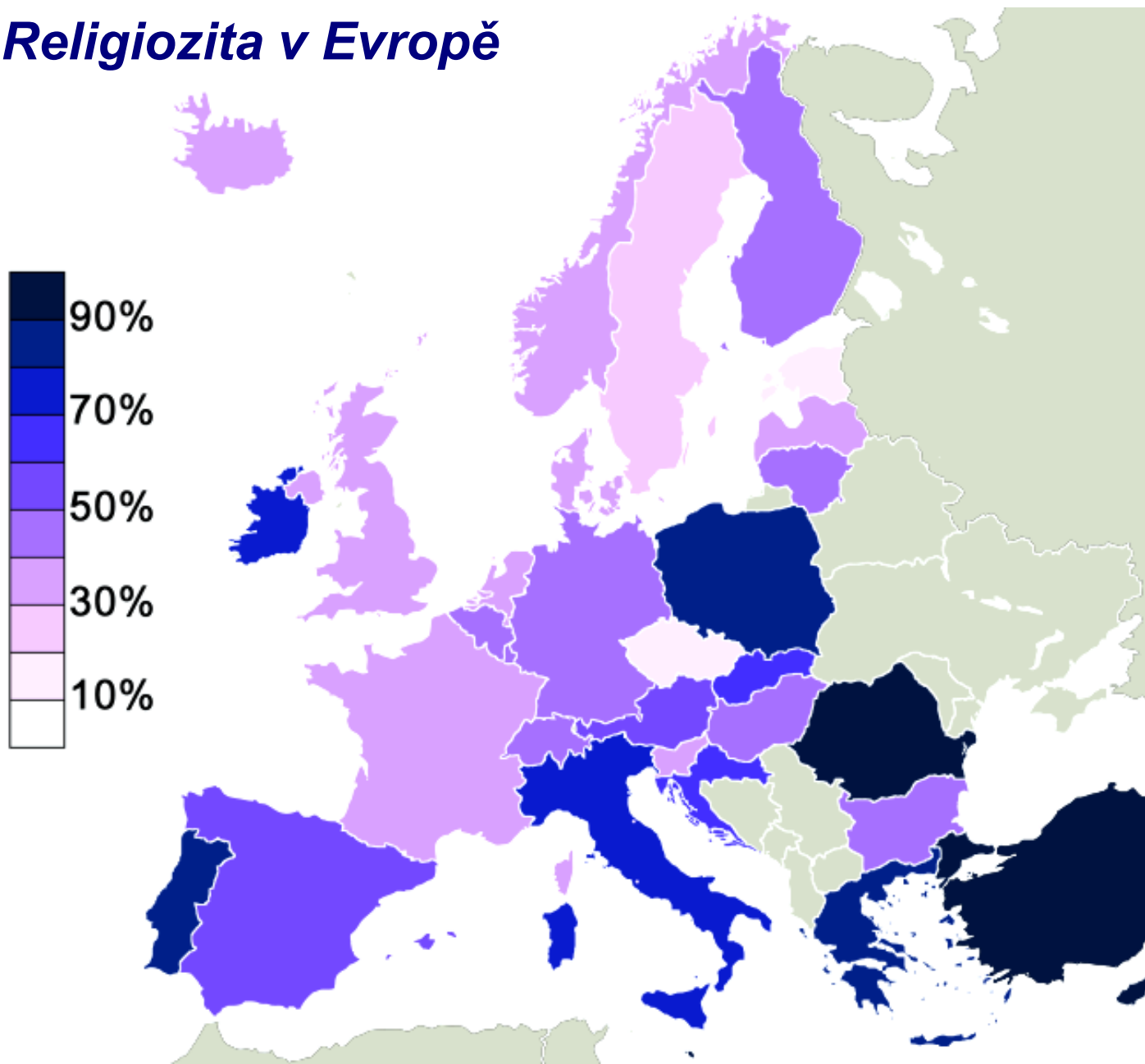
Religiozní struktura obyvatelstva

- *nejpočetnější náboženství*
 - *křesťanství (2 mld. osob)*
 - *římskokatolická církev (hlavně Evropa a Lat. Amerika)*
 - *pravoslavná církev (východní a jihovýchodní Evropa)*
 - *protestantské církve (západní a severní Evropa, USA, Kanada, Austrálie)*
 - *islám (1,2 mld.): severní a střední Afrika, jihozápadní, střední, jižní a jihovýchodní Asie*
 - *sunnité (většina věřících)*
 - *šíité (hlavně Írán)*
 - *hinduizmus (800 mil.): Indický poloostrov*
 - *buddhizmus (350 mil.): Čína, východní a jihovýchodní Asie*
 - *judaismus (20 mil.): nejvíce Izrael*

Nejpočetnější náboženství světa

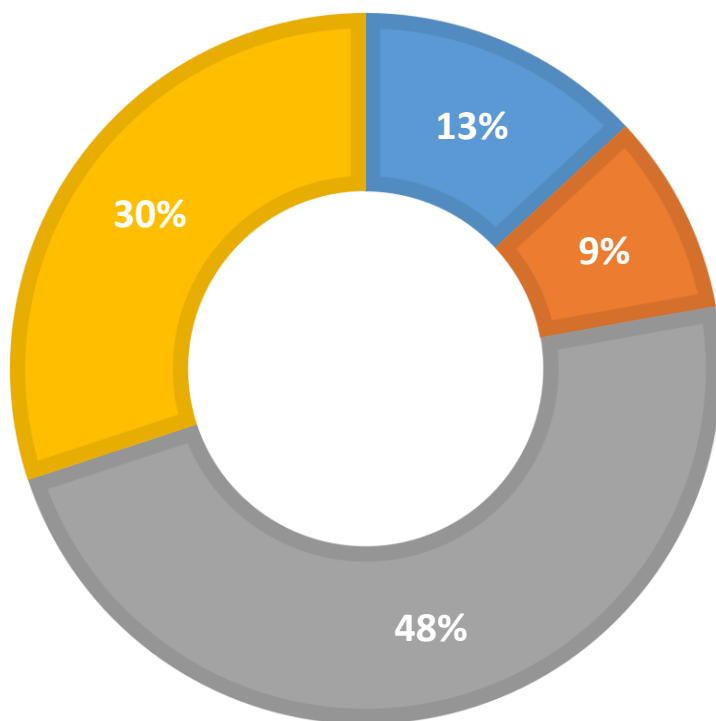

Religiozita v Evropě

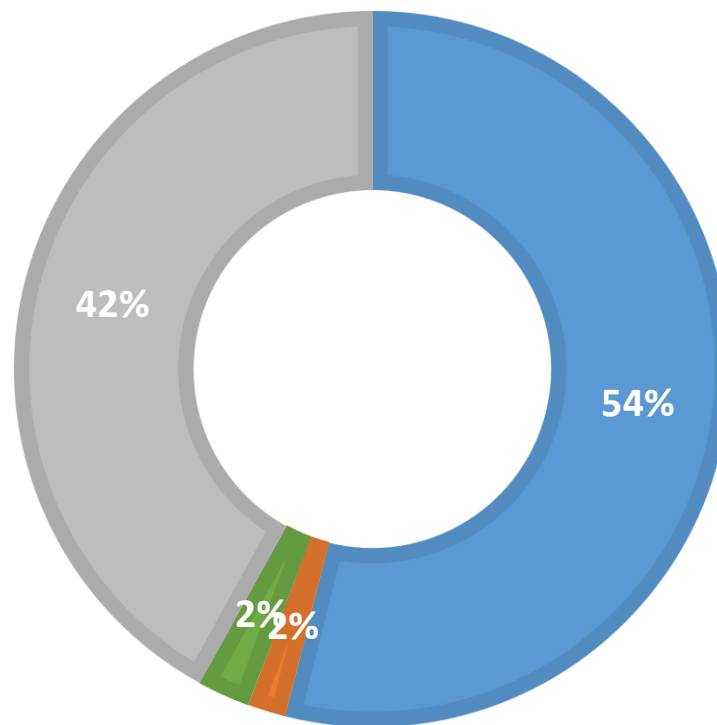
Religiózní struktura ČR (2021)

podíl na obyvatelstvu

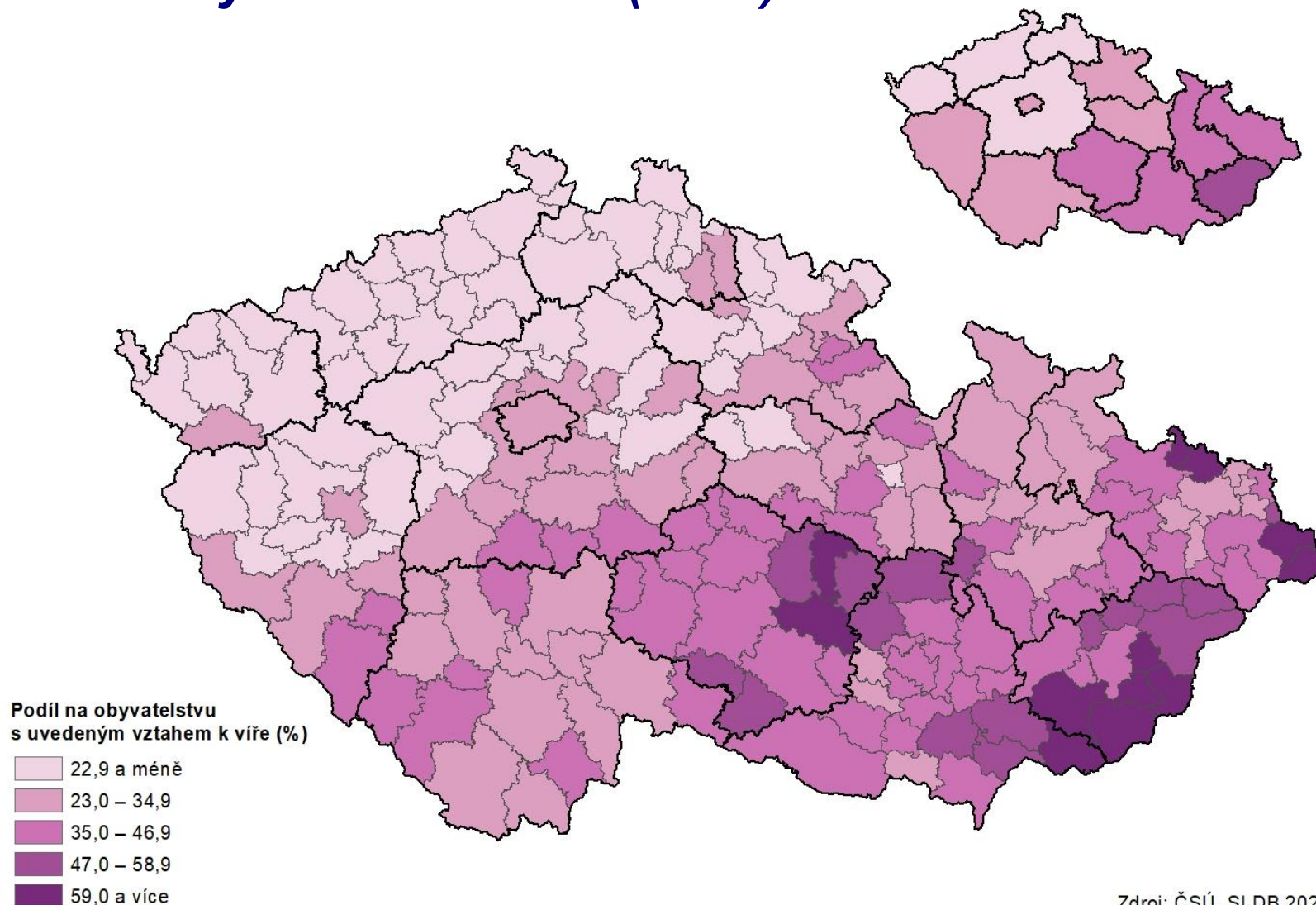
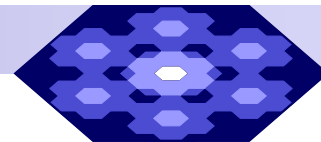
- věřící hlásící se k církvi
- věřící nehlásící se k církvi
- bez víry
- nezjištěno

podíl na věřících

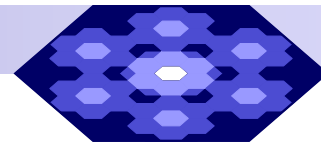

- římskokatolická církev
- československá husitská církev
- českobratrská církev evangelická
- ostatní církve

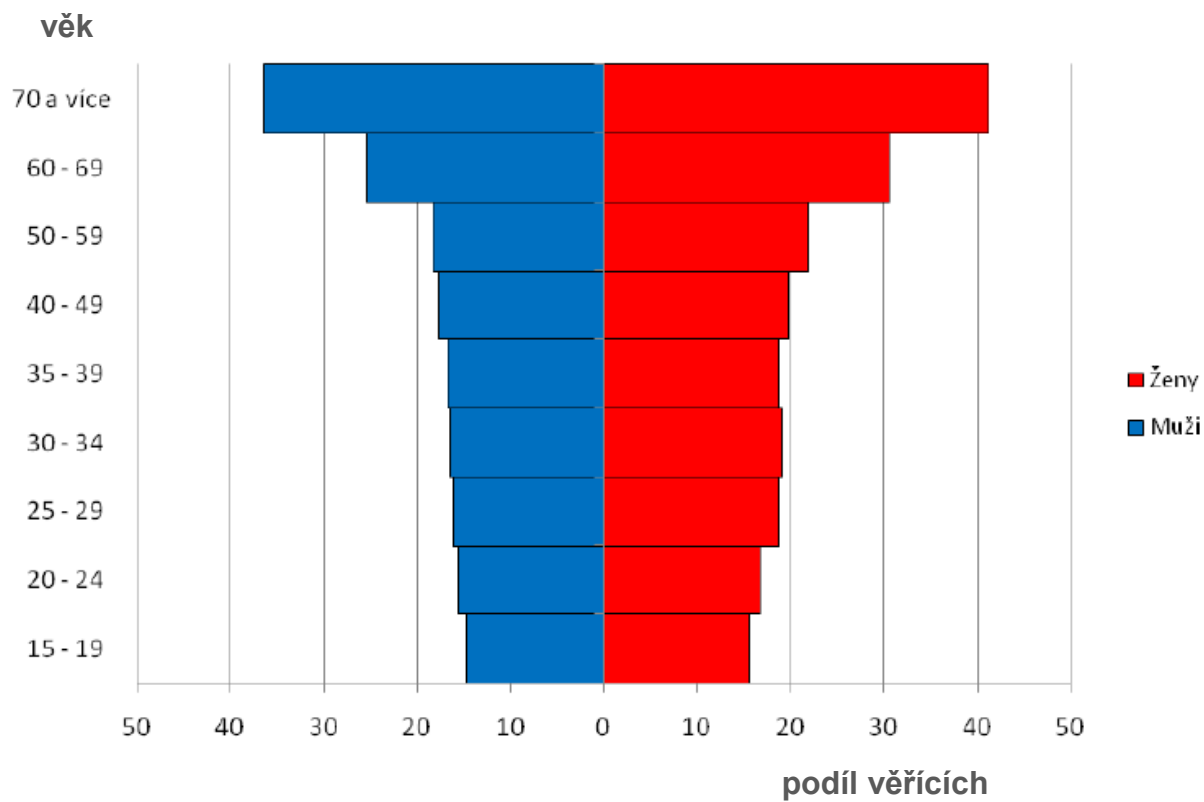
Věřící obyvatelstvo v ČR (2021)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2021

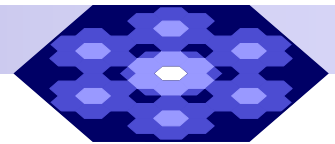

Věřící dle pohlaví a věku (2011)

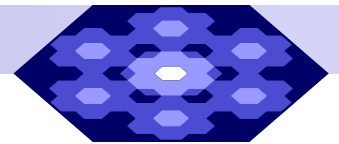

SOCIÁLNÍ GEOGRAFIE: sociální struktura obyvatelstva

Sociální témata ve světě

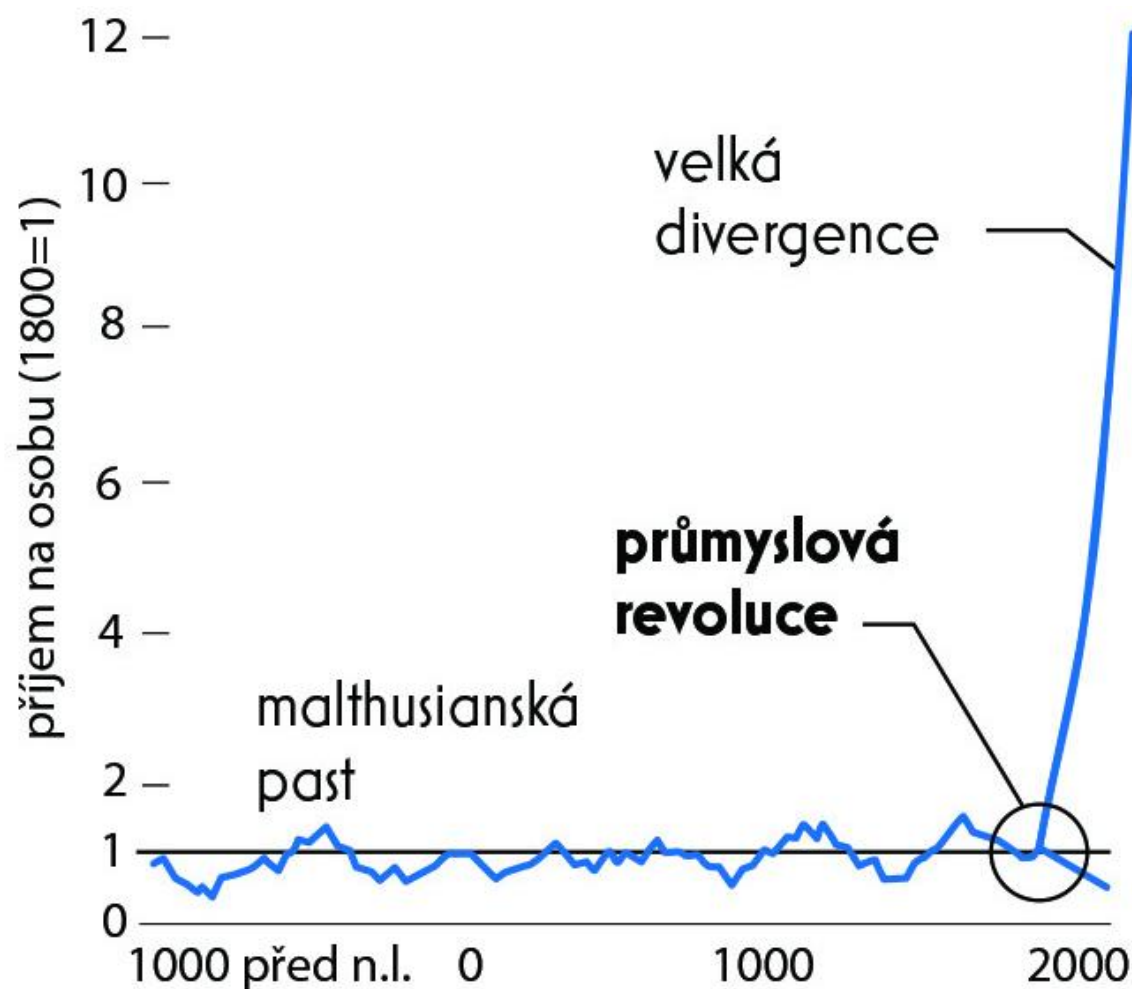
- *zásadní témata související se sociální strukturou obyvatelstva ve světě*
 - **potravin***y* (světový hlad, udržitelné zemědělství, potravinová bezpečnost atd.)
 - **zdraví** (vakcinace, hrozby epidemií, dostupnost základní zdravotní péče atd.)
 - **bydlení** (hygiena a sanitační opatření, připojení na inženýrské sítě atd.)
 - **lidská práva a rovnost** (LPaR bez ohledu na rasu, etnicitu, religiozitu, pohlaví atd.)
- *z pohledu sociální geografie je důležitá nejen vertikální sociální struktura, ale i horizontální (prostorová) sociální struktura, tj. ve kterých kontinentech, státech a regionech je koncentrace sociálně znevýhodněných skupin*

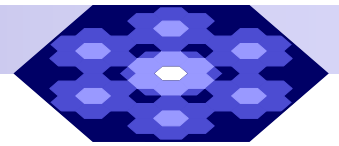

Vznik velkých sociálních nerovností ve světě

- *průmyslová revoluce → automatizace výroby → skokový nárůst produktivity a bohatství → prudké zvětšování rozdílů mezi bohatými a chudými*
- *Thomas Robert Malthus (anglikánský pastor): v období těsně před průmyslovou revolucí předpovídá negativní budoucnost pro vývoj civilizace (růst produkce v tom období neodpovídal růstu populace)*
- *propojení demokracie s nástupem průmyslové revoluce a růstem životní úrovně*
- *znalosti a inovace se stávají důležitější než fyzická práce, v současnosti je již tento faktor mnohem zásadnější (klíčový)*

Historický vývoj životní úrovně; ilustrativně (Ódor, 2022)

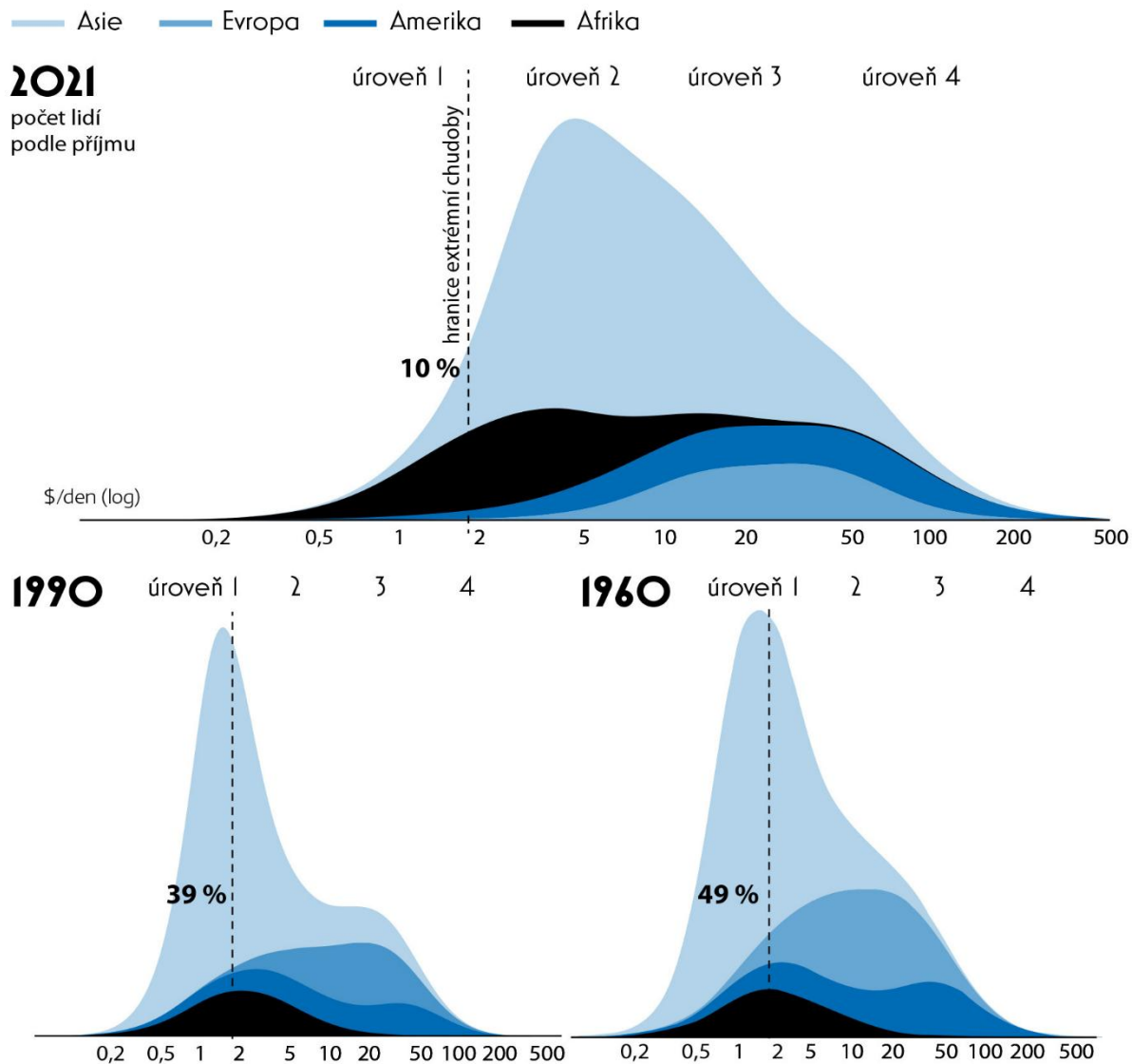

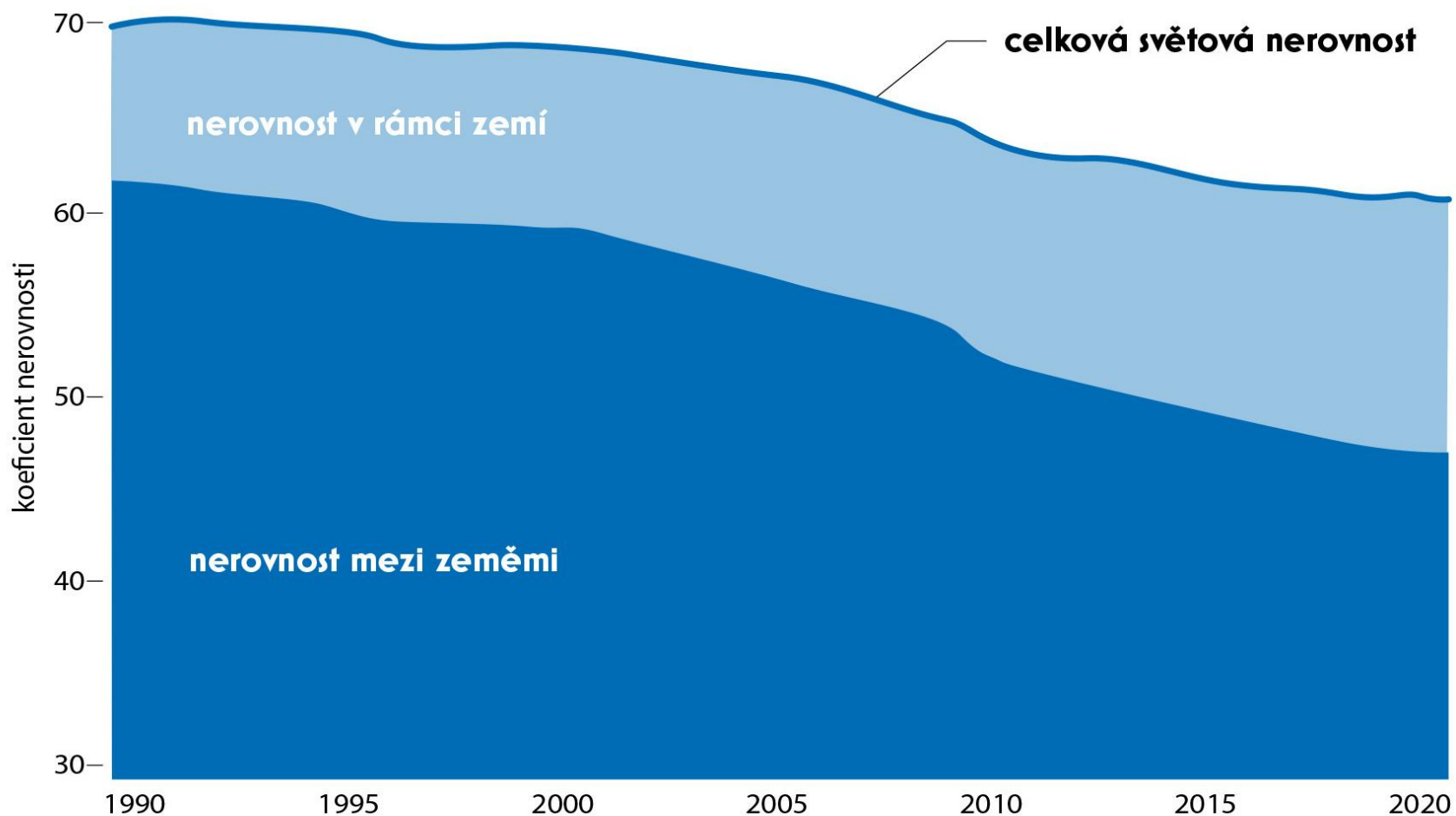
Zvětšují se v současnosti sociální nerovnost?

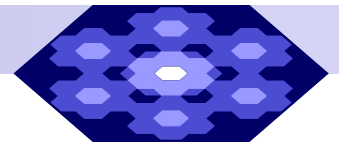
- *nezvětšuje, i když se nás o tom mnozí snaží přesvědčit (negativní informace se šíří lépe)*
 - *konkrétně, nezvětšuje se nerovnost napříč státy, ale může se zvětšovat nerovnost uvnitř států, v souhrnu ale sociální disparity klesají*
- *svět je reálně mnohem lepší místo k životu, než je jeho obraz v médiích (viz např. Faktomluva od Hanse Roslinga, kniha vycházející z exaktních statistických faktů)*
 - *pokles populace pod hranicí extrémní chudoby*
 - *zlepšování zdravotní péče v rozvojových státech*
 - *posilování lidských práv a rovnosti etnik, ras, pohlaví...*

Rozdělení světových příjmů (Ódor, 2022; gapminder.org)

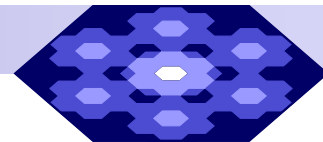
Vývoj příjmového rozdělení světa (Ódor, 2022)

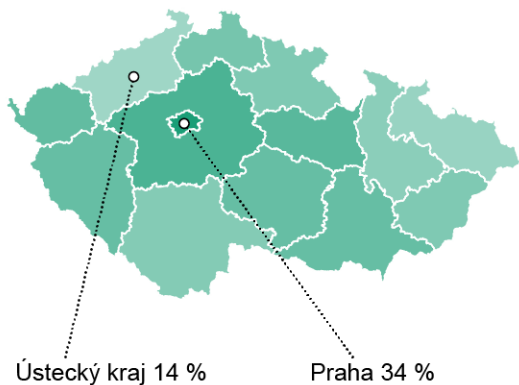
Sociální struktura obyvatelstva ČR

- *třídní struktura české společnosti (Prokop a kol. 2019)*
 - ☐ *zajištěná střední třída*
 - ☐ *nastupující kosmopolitní třída*
 - ☐ *tradiční pracující třída*
 - ☐ *třída místních vazeb*
 - ☐ *ohrožená třída*
 - ☐ *strádající třída*
- *třídní struktura zahrnuje:*
 - ☐ *ekonomický kapitál – příjmy a majetek*
 - ☐ *sociální kapitál – kontakty a známých*
 - ☐ *lidský a kulturní kapitál – vzdělání, dovednosti (např. jazykové) a způsob života*

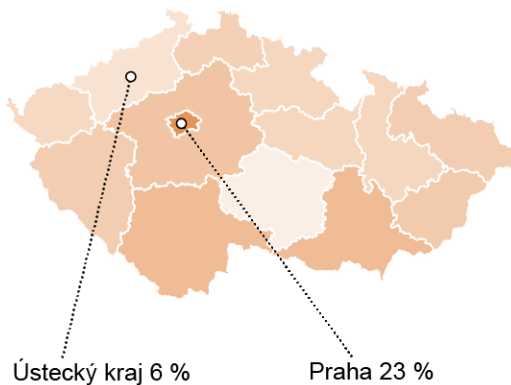

Zastoupení společenských tříd v krajích

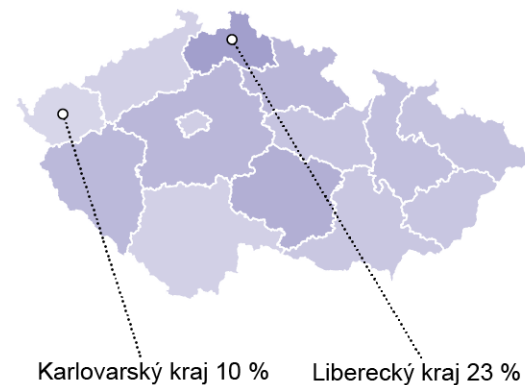
Zajištěná střední třída

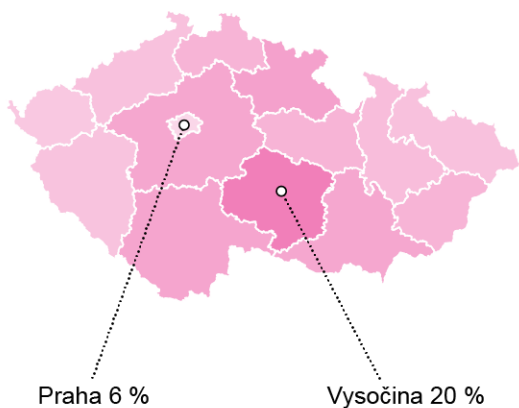
Nastupující kosmopolitní třída

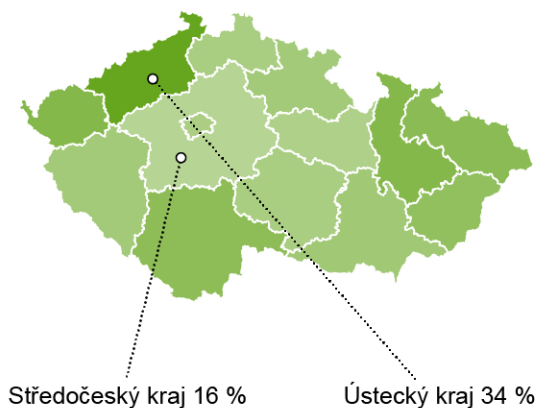
Tradiční pracující třída

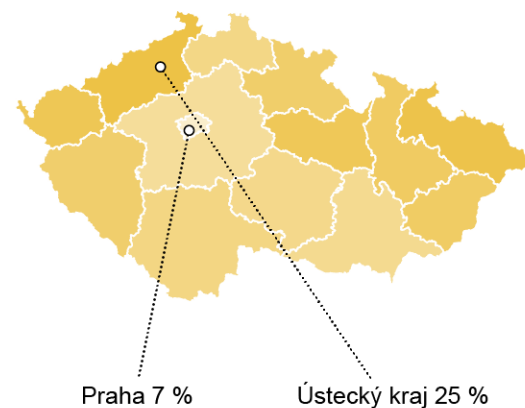
Třída místních vazeb

Ohrožená třída

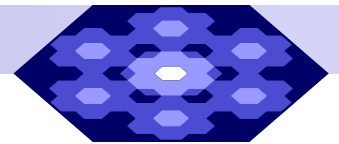

Strádající třída

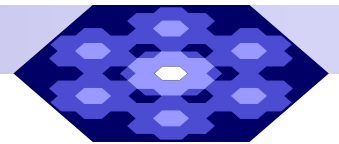
Sociální témata v České republice

- *při hledání prostorových souvislostí: řešení problémů regionálních disparit (patří pod regionální politiku a regionální rozvoj)*
- *zásadní témata související se sociální strukturou obyvatelstva v České republice*
 - ☐ *bydlení a bytová otázka*
 - ☐ *exekuce*
 - ☐ *matky samoživitelky*
 - ☐ *ceny energií*

Sociální struktura obyvatelstva

- *demografie se sociální strukturou příliš nezabývá*
- *jedno ze základních témat „sociální geografie“*
- *při hledání prostorových souvislostí: řešení problémů regionálních disparit (patří pod regionální politiku a regionální rozvoj)*
- *zásadní témata související se sociální strukturou populace České republiky*
 - ☐ *bydlení a bytová otázka*
 - ☐ *exekuce*
 - ☐ *matky samoživitelky*
 - ☐ *ceny energií*

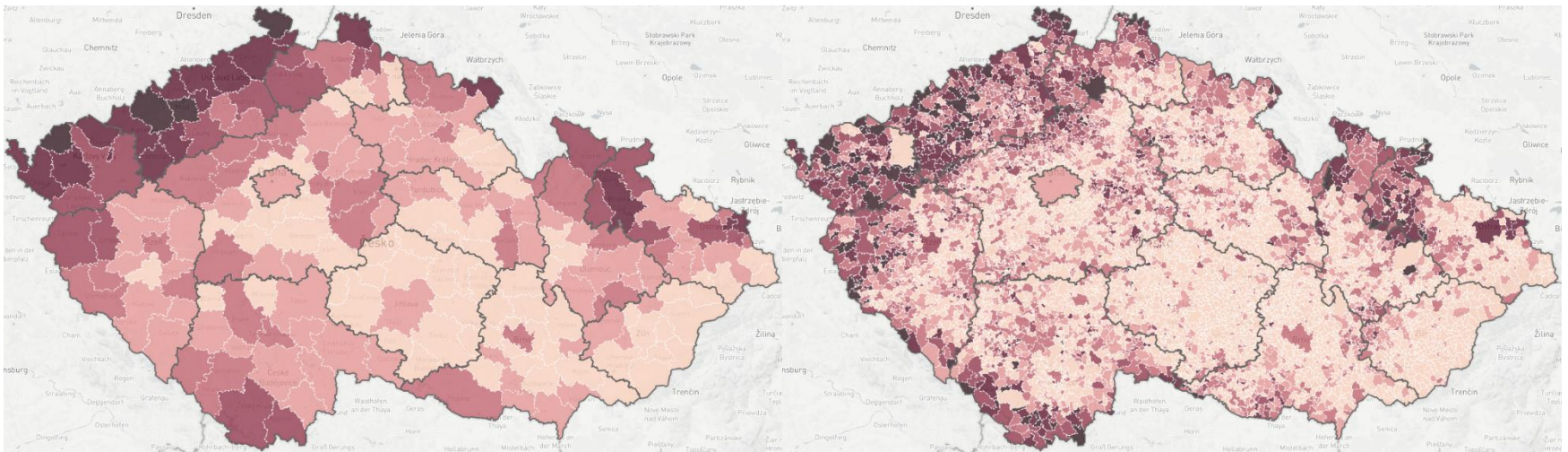

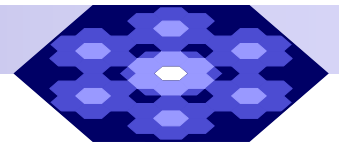
Bydlení a bytová otázka

- *absence (nedostatek) sociálního a nájemného bydlení s regulovaným nájmem*
- *konflikt bydlení jako potřeby k životu vs. bydlení (nemovitost) jako investice*
 - *neúnosné zvyšování cen bydlení (nemovitostí)*
 - *neúnosné zvyšování cen tržních pronájmů*
- *možnost (příležitost) zabezpečení adekvátního bydlení pro všechny společenské třídy patří mezi základní nutnosti vyspělé společnosti*

Exekuce

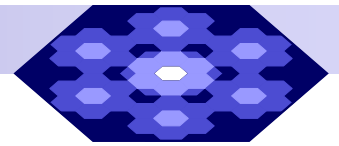
- *legislativní problémy: exekuční zákon a jeho nastavení zvyšují podíly nejohroženějších skupin obyvatelstva*
 - *prostorové rozložení exekucí kopíruje mnohé další geografické i demografické prvky*
- mapaexekuci.cz: podíl osob v exekuci pro SO ORP a obce (2019)

Matky samoživitelky

- *matky (resp. i otcové) samoživitelky patří mezi nejohroženější skupiny české společnosti*
- *zhoršení situace s nástupem pandemie covidu-19*
- *ekonomické i sociální ohrožení, ohrožení i výchovy a vzdělávání jejich dětí*
- *legislativní problémy: placení a vymahatelnost výživného*

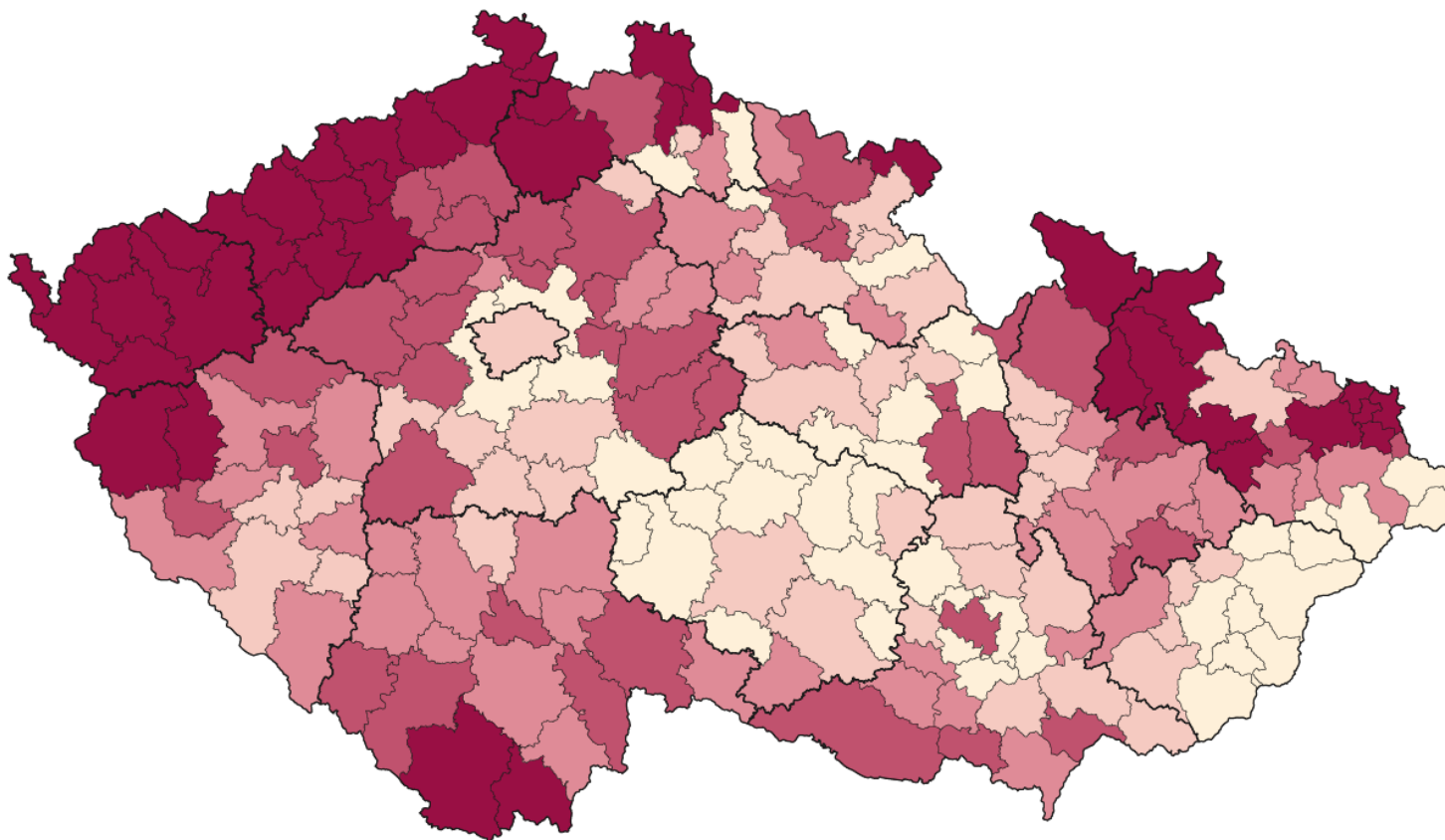
Ceny energií

- *krach společnosti Bohemia Energy a několika dalších dodavatelů energií*
- *růst cen plynu a následně i elektrické energie v souvislosti s válkou na Ukrajině*
- *v roce 2022 dvou i vícenásobný nárůst cen energií pro domácnosti, 2023 pozvolná stabilizace*
- *státní pomoc v podobě jednorázového příspěvku a zastropování cen energií*
- *zvýšení cen zboží a služeb jako důsledek drahých energií, v roce 2022 inflace 15–20 %*

Destabilizující chudoba ohrožující rodiny

● velmi vysoká ● vysoká ● střední ● nízká ● velmi nízká

Destabilizující chudoba je definována indexem vycházejícím z exekucí, bytové nouze, sociálně vyloučených lokalit a nezaměstnanosti

více informací na mapavzdelavani.cz/socialni-problemy

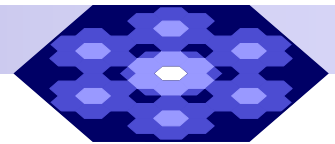
Struktura obyvatelstva podle ekon. aktivity (normy ČR)

■ **ekonomicky aktivní osoby (EAO)**

- *zaměstnaní, zaměstnavatelé, samostatně činné osoby*
- *pracující důchodci, studenti a učni*
- *ženy na mateřské dovolené v trvání 28 nebo 37 týdnů*
- *osoby ve vazbě nebo ve výkonu trestu*
- *nezaměstnané osoby*

■ **ekonomicky neaktivní osoby**

- *osoby nezávislé (nepracující důchodci, ostatní nepracující osoby s vlastním zdrojem obživy)*
- *osoby závislé (děti předškolního věku, nepracující žáci, studenti a učni, ženy na další mateřské dovolené, osoby v domácnosti a další závislé osoby)*

Míry ekonomické aktivity a nezaměstnanosti

- ***úroveň ekonomické aktivity***

S_{EA} – počet EAO

$$EA = \frac{S_{EA}}{S} * 100$$

- ***míra ekonomické aktivity*** – jednodušší, používá se pro mezinárodní srovnání (podíl osob v produktivním věku, tj. 15-64, na obyvatelstvu)

- ***míra nezaměstnanosti***

P_{NZ} – počet nezaměstnaných

P – pracovní síla

$$m_{NZ} = \frac{P_{NZ}}{P} * 100$$

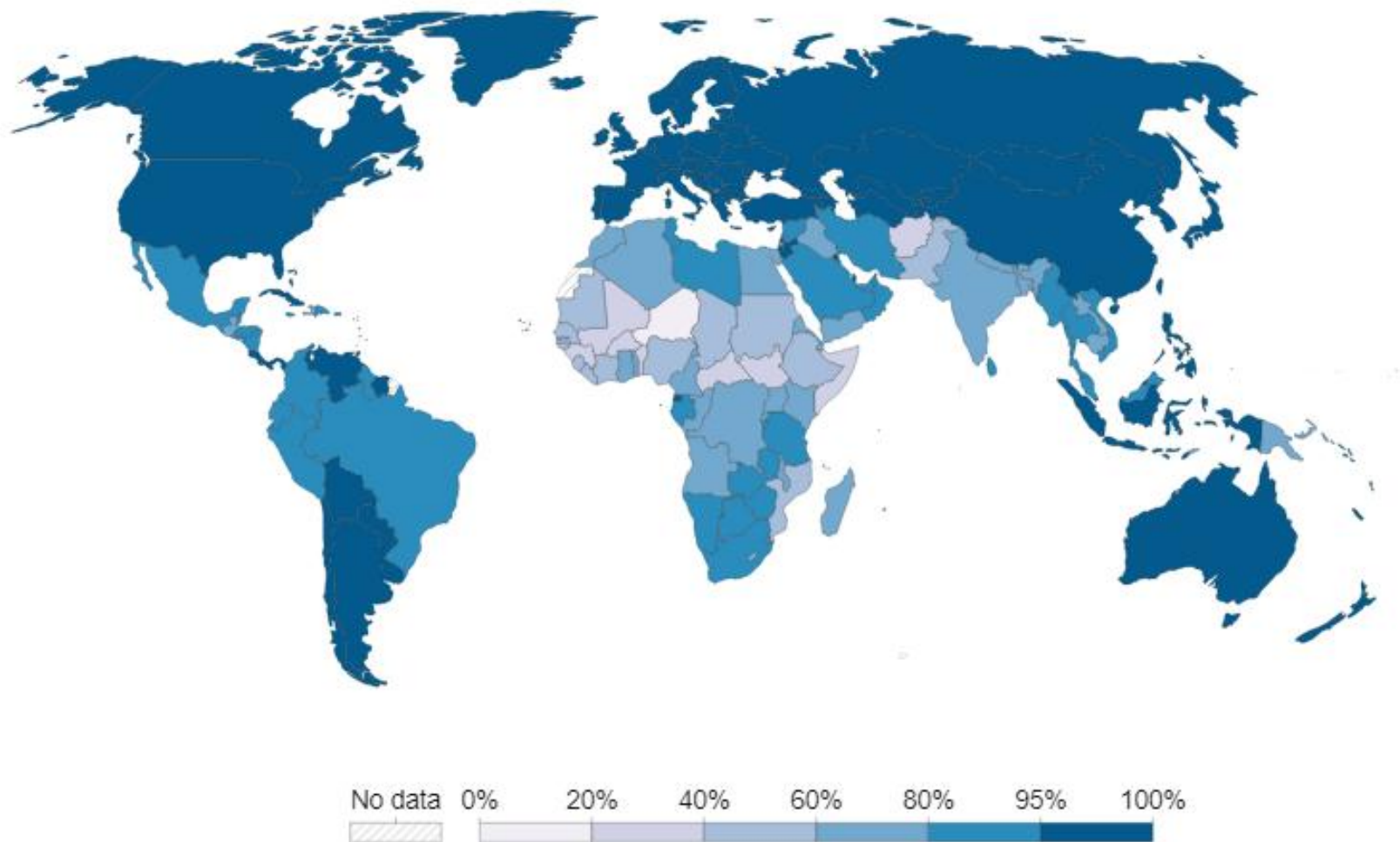
- ***míra dlouhodobé nezaměstnanosti*** (přes 12 měsíců)

Vzdělání jako faktor ovlivňující sociální strukturu

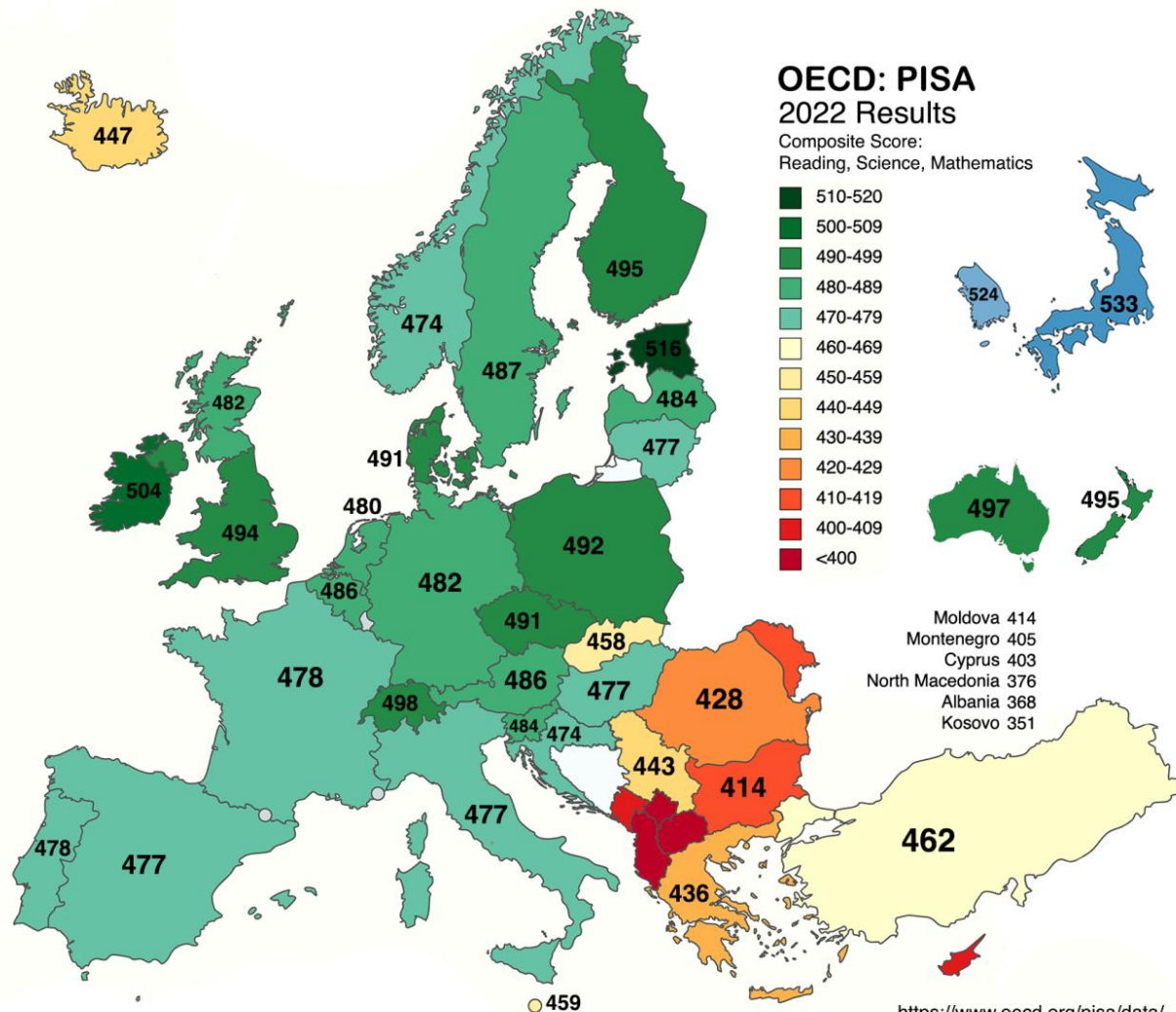
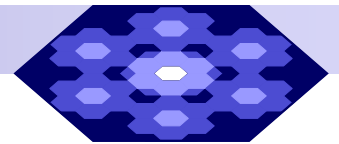
- *měření základní úrovně vzdělanosti*
 - *gramotnost*
 - *podíl obyvatelstva bez vzdělání*
 - *podíl obyvatelstva se základním vzděláním*
- *měření vyšší úrovně vzdělanosti*
 - *podíl obyvatelstva se středoškolským vzděláním*
 - *podíl obyvatelstva s vysokoškolským (a vyšším) vzděláním*
- *komplexní zjišťování vzdělanosti*
 - *tzv. schoolyears*

Gramotnost států světa (2015)

Estimates correspond to the share of the population older than 14 years that is able to read and write.

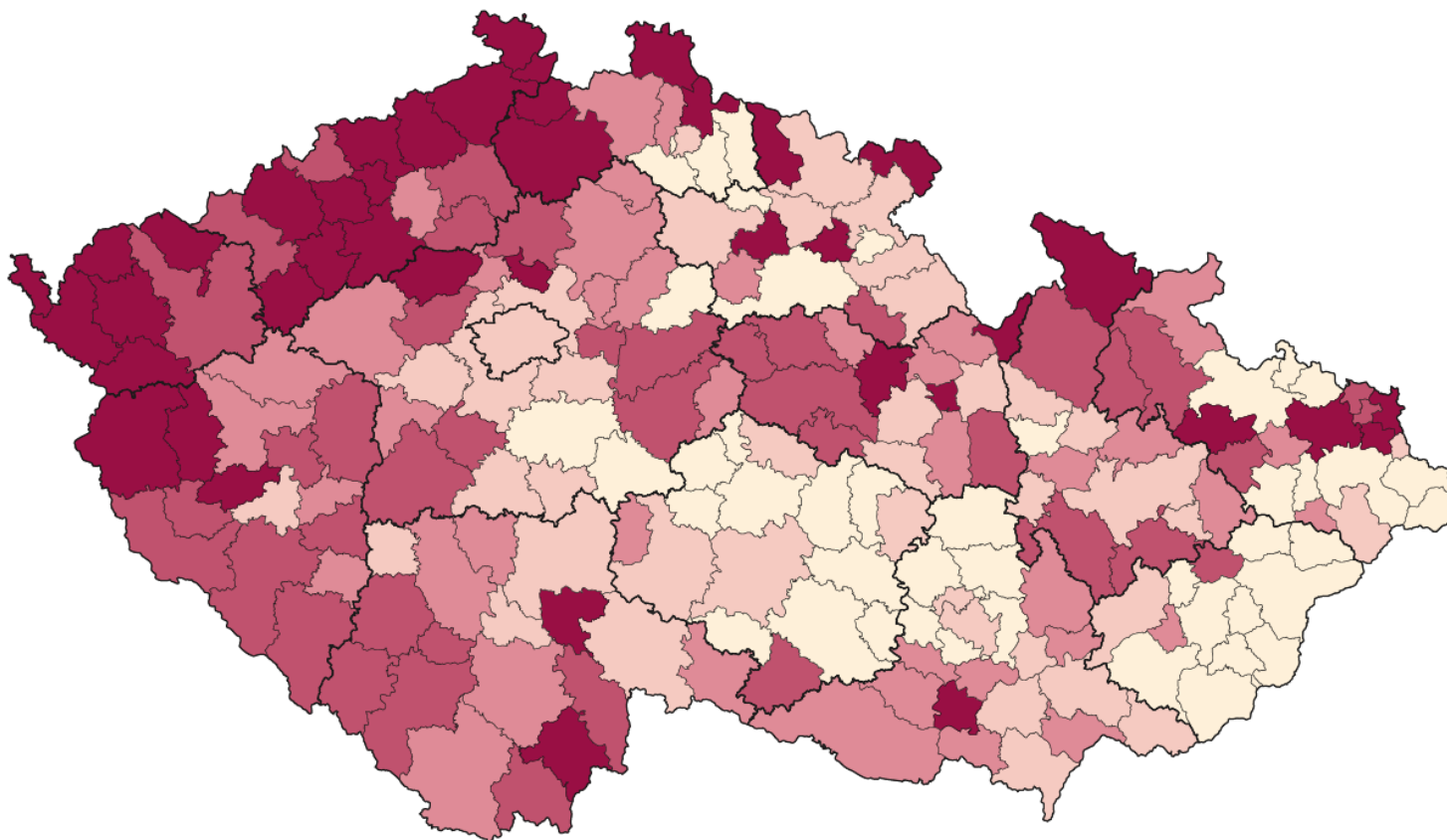
Pisa Score 2022

Vzdělávací problémy na ZŠ

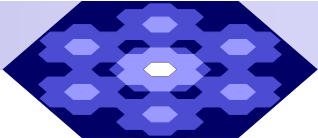

● velmi vysoké ● vysoké ● střední ● nízké ● velmi nízké

Vzdělávací problémy jsou definovány indexem vycházejícím z nedokončování ZŠ, propadání a vysoké absence v hodinách

více informací na mapavzdelavani.cz/vzdelavaci-problemy

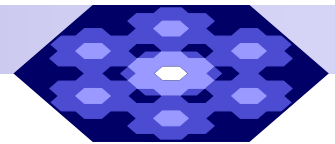
Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI)

- ***je vyjádřením kvality lidského života na základě skupiny ukazatelů***
 - *střední délka života (25-85 let), ukazatele vzdělanosti, HDP na obyv. v paritě kupní síly (100-40 000 \$)*
 - *při vzdělanosti bereme do úvahy gramotnost (0-100 %) a podíl populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně (0-100 %)*

$$HDI_{\text{parc}} = \frac{f(x) - f(\min)}{f(\max) - f(\min)}$$

- ***$HDI = 1/3 (HDI_{SD\check{Z}} + 2/3 HDI_G + 1/3 HDI_{\check{S}K} + HDI_{HDP})$***

pozn. při HDP dáváme do výpočtu logaritmované hodnoty

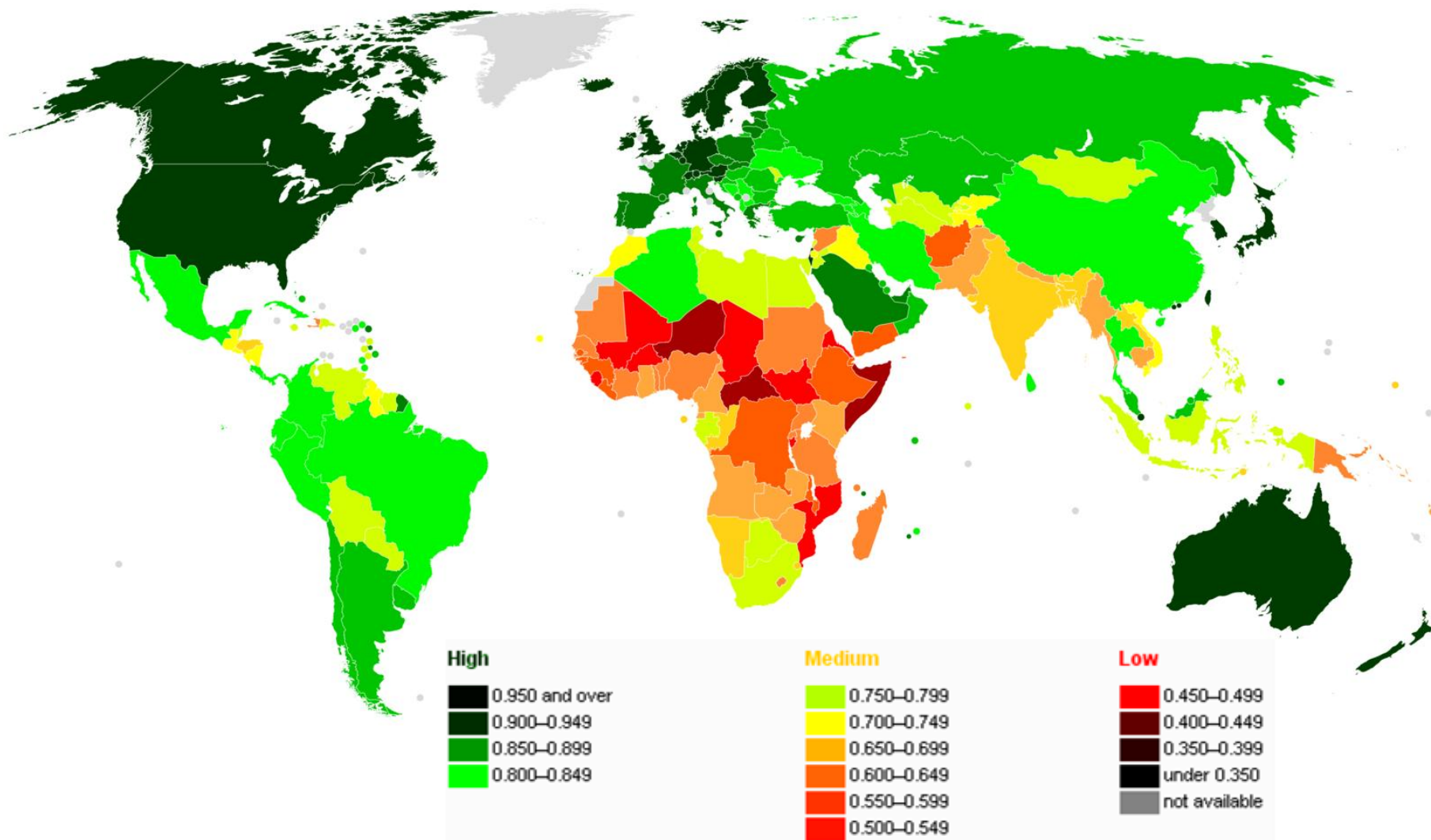

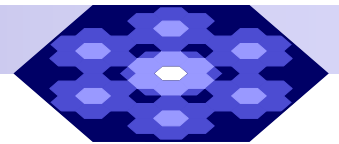
Hodnoty HDI

- *státy s vysokou úrovní lidského rozvoje ($HDI \geq 0,8$)*
- *státy se střední úrovní lidského rozvoje ($0,5 \leq HDI < 0,8$)*
- *státy s nízkou úrovní lidského rozvoje ($HDI < 0,5$)*

- *hodnoty HDI v roce 2019:*
 - *Norsko – 0,954*
 - *Švýcarsko – 0,946*
 - *Irsko – 0,942*
 - ...
 - *Česká republika – 0,894 (25. místo)*
 - ...
 - *Niger – 0,348*

Index lidského rozvoje (HDI) 2019

Shrnutí

- *zásadní sociální témata ve světě jsou řádově rozdílná ve srovnání se zásadními sociálními tématy v ČR*
- *všichni lidé, nezávisle na jejich pohlaví, věku, národnosti, jazyku, náboženství nebo rase, jsou si rovni, jakékoliv upřednostňování určitých skupin je nepřípustné*
- *některé skupiny obyvatelstva mohou mít rozdílné fyzické predispozice (rozdíly ve sportech apod.)*
- *můžou mít některé skupiny obyvatelstva rozdílné i mentální nebo intelektové predispozice?*
- *nakolik je vhodné nivelizovat sociální rozdíly, resp. může to být naopak někdy i kontraproduktivní?*
- *může mít eskalace aktuální geopolitické situace ve světě vliv na prohlubování sociálních nerovností?*
- *je rozdíl mezi sociálními a regionálními disparitami?*